

VAN DROOM NAAR DAAD: DE DEMOCRATIE IN DE DORPSSTRAAT

*Thibaut Renson, assistent, Centrum voor Lokale Politiek, Vakgroep
Politieke Wetenschappen, Universiteit Gent*

1. INLEIDING

Op het einde van de jaren 1970 ging Mark Suykens aan de slag bij de Stichting Lodewijk de Raet (nu: Kwadraet). Samen met de toenmalige volkshogeschool heeft hij de eerste stappen gezet om de burger meer inspraak te geven op het lokale niveau. Zo stond hij onder meer mee aan de wieg van de Wakkere Burger. Sindsdien is hij zich steeds blijven inzetten voor allerlei vormen van burgerinspraak.

Ten tijde van de oprichting van de Wakkere Burger was een betrokkenheid voor burgerschap en participatie op zijn minst ongewoon. Als een meerderheid van de Europese jongeren het vandaag niet langer essentieel vindt om in een democratie te leven,¹ toont dit aan hoe vooruitziend dit matineus engagement was en bijgevolg ook hoe ontzettend waardevol dit vandaag is. Zijn nalatenschap eren betekent met andere woorden ook met een kritische blik blijven kijken naar de lokale democratie en met een fris hoofd blijven dromen over haar toekomst. Deze bijdrage tracht aan de hand van zes stellingen over participatie en burgerschap anno 2017 een eerste aanzet te leveren om het debat en de dromen over de democratie in de dorpsstraat levendig te houden.

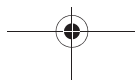
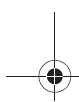
2. ZONDER OPENBAARHEID VAN BESTUUR KLINKT BURGERINSPRAAK ALTIJD HOL

Geen slapende burgers wakker maken?

Een jaar lang heeft Het Nieuwsblad de Vlaamse gemeenten aan allerlei testen onderworpen. De redactie van de krant ging onder meer na hoe goed een burgemeester bereikbaar is, hoe gebruiksvriendelijk de website van de gemeente is, hoe het gesteld is met het onderhoud van de kerkhoven en met de openbaarheid van bestuur. Omtrent dit laatste werden alle 308 Vlaamse gemeentesecretarissen aangeschreven met de vraag: "Kunt u ons, zoals de wet op de openbaarheid van bestuur voorschrijft, het verslag van het laatste schepencollege bezorgen zonder eventuele persoonsgebonden gegevens?"² Het bilan na tweemaal aandringen

¹ Foa, R.S. & Mounk, Y., The Danger of Deconsolidation. In: Journal of Democracy, 2017, pp.5-17. World Values Survey. Wave 6: 2010-2014 Official Aggregate. Madrid, World Values Survey.

² Het Nieuwsblad, Twee op de drie gemeenten dulden geen pottenkijkers. 27 februari 2016, Regio Gent, p.1.

was dat amper 111 gemeenten het verslag daadwerkelijk naar de redactie doorstuurden. De andere 197 gemeenten voorzagen met andere woorden niet in hun wettelijke plicht om die informatie binnen de 15 dagen te voorzien. Zij eisten bijkomende inlichtingen, weigerden of antwoordden simpelweg niet. In het kader van burgerparticipatie is dit gegeven verontwaardigend.

Onderzoek aan het Centrum voor Lokale Politiek van de Universiteit Gent wees uit dat burgers niet zozeer willen participeren, maar voornamelijk geïnformeerd willen worden door hun lokale bestuur.³ Ook al zijn er misschien weinig burgers die echt zitten te wachten op het bussen van de wekelijkse notulen van het schepencollege en zijn er nog minder die hier spontaan opgewonden van worden, het maakt deel uit van de wettelijke verplichting van lokale besturen om informatie te verlenen aan de burgers. Het is dit recht waaraan burgers veel belang hechten in het kader van burgerparticipatie. Als burgers dit recht willen uitoefenen (zoals bijvoorbeeld in deze test door verslagen van het schepencollege op te vragen), moeten gemeentebesturen hier simpelweg in kunnen voorzien. Als iedereen vandaag de mond vol heeft van participatie, hoe gemeend is het een gemeentebestuur hiermee wanneer die de openbaarheid van bestuur niet nakomt?

3. WIL DE BURGER NIET PARTICIPEREN, OF IS DE BURGER NIET GEÏNTERESSEERD IN HET OPSTUREN VAN EEN GELE BRIEFKAART?

De burger uit de veren

De stelling dat burgers eigenlijk niet staan te springen voor participatie, wordt ook door andere studies ondersteund. Olislagers, Ackaert, De Rynck en Reynaert⁴ gingen onder meer na hoe vaak er in het eerste anderhalf jaar na de invoering van het Gemeentedecreet al gebruik werd gemaakt van voorstellen van burgers en verzoekschriften in Vlaanderen. Van de 263 onderzochte gemeenten waren er in amper 34 gemeenten verzoekschriften en/of voorstellen van burgers ingediend. Burgers zaten met andere woorden niet te wachten op het recht om iets op de agenda van de gemeenteraad te plaatsen of er zelfs hun zegje over te gaan doen tijdens de zitting. De Wakkere Burger kwam met haar studie tot gelijkaardige resultaten.⁵

Het dient opgemerkt te worden dat deze cijfers van een tijd terug dateren en vervolgonderzoek voorlopig uitblijft. Toch lijkt het er niet op dat gemeentelijke administraties vandaag overstelpt worden met verzoekschriften en burgerinitiatieven. Dat burgers amper gebruik maken van hun participatierechten kan ook betekenen dat men niet op de hoogte is van de verschillende manieren om als burger te wegen op het lokale beleid tussen verkiezingen in. Het kan bovendien ook betekenen

³ Devos, C., Reynaert, H. & Verlet, D., *Tevredenheid, vertrouwen, veiligheidsgevoel en participatie in Gent, Brugge en Antwerpen*. Brugge, Vanden Broele, 2005, p.173.

⁴ Olislagers, E., Ackaert, J., De Rynck, F. & Reynaert, H., *Het gemeentedecreet: een eerste stand van zaken*. Leuven, Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen, 2008, p.134.

⁵ Daelemans, B., *De Wakkere Burger onderzocht het succes van de nieuwe inspraakmogelijkheden uit het Gemeentedecreet*. In: Terzake, 2008, pp.15-16.

dat burgers niet geïnteresseerd zijn om een gele briefkaart op te sturen met een verzuchting of om honderden handtekeningen te verzamelen op papier om voor politici te verschijnen voor wie het een koud kunstje is om een kort en nietszeggend antwoord te geven. Wil de burger niet participeren, of is de burger niet geïnteresseerd in de beperkte inspraakmogelijkheden die de wetgever hen geeft?

We stellen immers tegelijkertijd vast dat burgers meer dan ooit deelnemen aan betogingen en boycotts.⁶ Ook in de lokale gemeenschap is het opmerkelijk dat burgers zelf de handen uit de mouwen steken om hun lokale gemeenschap mee vorm te geven. Denk hierbij onder meer aan de leefstraten, wijkfeesten, schoonmaakacties en buurtcomités. De meest recente stadsmonitor geeft dan ook aan dat een ruime meerderheid van de stedelingen actief betrokken is om zijn buurt of stad te verfraaien of het overweegt om dit in de toekomst te zijn.⁷

Overheden spelen ook in op deze burgerbetrokkenheid van onderuit en nemen ook steeds vaker zelf het initiatief om burgers het lokale beleid mee vorm te laten geven, los van die zaken waartoe zij juridisch verplicht zijn. Burgerbevragingen, burgerkabinetten en burgerbegrotingen: ons land is geen uitzondering in de West-Europese trend waar – in de eerste plaats lokale – overheden steeds meer en vaker inzetten op nieuwe vormen van participatie. Hierbij mag echter niet voorbijgegaan worden aan het feit dat het niet zo onschuldig is om de burger te vragen om te helpen om het beleid mee vorm te geven.

4. DREIGT PARTICIPATIE EEN INSTRUMENT TE WORDEN OM ONDER HET MOM VAN DEMOCRATISCHE VERNIEUWING DE BURGER KOEST TE HOUDEN?

De slaap der rechtvaardigen slapen

“Ik ben minister, geen tovenaer. Ik ben op zoek naar mensen met een visie, die in concrete werkgroepen mee het debat willen aangaan met experts en overheden”.⁸ Met deze oproep richtte gewezen Federaal Minister voor Mobiliteit Jacqueline Galant zich via een open brief aan de burger. Geen minister uit teflon en beton opgetrokken, maar iemand die – zoals eenieder van ons – onvolmaakt en hulpbehoevend is.⁹ Een menselijke leider die het zelf ook niet allemaal weet en die bijstand vraagt aan de burgers om de levensverwoestende drama's op de weg te verhoeden. Kleinschalige en lokale participatie-initiatieven inspireerden de minister om de

⁶ Marien, S., Hooghe, M. & Quintelier, E., Inequalities in Non-institutionalised Forms of Political Participation: A Multi-level Analysis of 25 countries. In: Political Studies, 2010, pp.187-213.

Dalton, R., The good citizen: How the young are transforming American politics. Washington DC, CQ Press, 2007.

⁷ Bral, L., Jacques, A., Schelfaut, H., Stuyck, K. & Vanderhasselt, A., Stadsmonitor 2014. Een monitor voor leefbare en duurzame Vlaamse steden. Brussel, Agentschap Binnenlands Bestuur, 2014, p.385.

⁸ Galant, J., Weggebruikers, nu is het aan u. In: De Standaard, 20 oktober 2015, p.38.

⁹ Renson, T., Inspraak voor de Galerij. In: De Standaard, 22 december 2015, p.32.

burger op federaal niveau aan het beleid te laten participeren in debat met politici en experts. Het getuigt van bewonderenswaardige politieke moed.

De uiteindelijke praktijk van de burgerinspraak werd beperkt tot het online al dan niet valideren van al uitgelijnde voorstellen van de minister, en tot het mogen geven van een mening over de thema's en voorstellen die vooraf uitgetekend en afgelijnd waren door kabinetsmedewerkers.¹⁰ De bedenkelijkheid van die praktijk van burgerinspraak en het contrast met de oproep die de minister lanceerde, kreeg in het publieke debat veel aandacht.¹¹ Vlaams mobiliteitsexpert Kris Peeters verweet de minister om via een weloverwogen, suggestieve werkwijze burgerinspraak te misbruiken om hetgeen te legitimeren wat ze vooraf al wilde uitvoeren. Deze kritiek van binnenuit duidt er alleszins niet op dat de minister ondubbelzinnig getracht heeft haar intenties te verwezenlijken. Het beeld dat ons geschetst wordt van participatie in de nieuwe democratie is bijgevolg niet erg fraai.

Dat er een verschil is tussen het discours rond burgerinspraak en haar praktijken wordt dan ook aangetoond door onderzoek naar initiatieven waarbij lokale overheden burgers zelf uitnodigen om het beleid mee te helpen vormen.¹² In de praktijk zijn lokale beleidsmakers in Europa, Vlaanderen en Nederland terughoudender om de burger ook daadwerkelijke inspraak te verlenen.¹³

Op die manier wordt eraan voorbijgegaan dat het niet onschuldig is als beleidsmaker om de burger te vragen om te participeren.¹⁴ Burgerinspraak vergt een vrijwillige opoffering van enthousiasme, engagement, energie en (vrije) tijd van de burger. Inspraak die simpelweg gehouden wordt voor de galerij en niet uitmondt in invloed – omdat burgerinspraak nu eenmaal in de mode is en het dus onpopulair is om er niet op in te zetten – geeft de burger een klap in het gezicht. Hij of zij die een zondag of vrije avond opofferde, wordt geridiculiseerd. Er valt iets voor te zeggen om er als beleidsmaker voor te kiezen om niet in te zetten op meer participatieve democratie. Er valt echter niets te zeggen om te pretenderen belang te hechten aan inspraak (hetgeen een context waarin beleidsmakers zelf het initiatief nemen om aan de burger te vragen om het beleid vorm te geven onvermijdelijk suggereert) en die vervolgens niet serieus te nemen.

Als politici de slaap der rechtvaardigen niet slapen, dreigt participatie als instrument ingezet te worden om aan de hand van een discours dat stelt dat men wil kij-

¹⁰ De Morgen, *Mening mag, inspraak niet*, 15 december 2015, p.3.

¹¹ Peeters, K., *Waarom een helm dragen gevaarlijk is*. In: De Standaard, 8 december 2015, p.38.
Renson, T., *Inspraak voor de Galerij*. In: De Standaard, 22 december 2015, p.32.

¹² Renson, T., *Volksvertegenwoordiging in de participatieve democratie: u zaagt, wij paaien?* In: Res Publica, 2017, 1 (in druk).

¹³ De Graaf, L., Schaap, L., & Theuns, M., *Raadswerk is Maatwerk. Hoe kan je als raad(slid) meer kleur geven aan de lokale democratie?* Tilburgse School voor Politiek en Bestuur, 2016.

De Koster, K., Kampen, J., Caluwaerts, D., De Cloedt, A. S., Depauw, S., & Deschouwer, K., *Democratie en de kloof tussen discours en praktijk. Burgerparticipatie, overheidsbeleid en tevredenheid op het lokale niveau*. Gent, Academia Press, 2011.

Dezeure, K., & De Rynck, F., *Participatie wordt ge(s)maakt! Over de visie van politici en ambtenaren op participatie*. Steunpunt Beleidsrelevant Onderzoek 2007-2011. Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen, 2011.
Van De Peppel, R. *Effecten van interactieve besluitvorming*. In: J. Edelenbos & R. Monnikhof (Eds.), *Lokale interactieve beleidsvorming*. Utrecht, Lemma BV, 2001, pp. 33-49.

¹⁴ Renson, T., *Volksvertegenwoordiging in de participatieve democratie: u zaagt, wij paaien?* In: Res Publica, 2017, 1 (in druk).

ken naar wat er leeft onder de bevolking, men – onder het mom van democratische vernieuwing – voldoende draagvlak wil creëren om uiteindelijk naar eigen goeddunken te kunnen handelen.¹⁵ Het legt de vinger op de wonde van de crisis van de representatieve democratie waarin volksvertegenwoordigers amper vertrouwen genieten van hen die zij vertegenwoordigen.

5. PARTICIPATIE IS MEER DAN DE KEUZE TUSSEN EEN WOORD VAN TWEE OF DRIE LETTERS

Participatie heeft meer goud in de mond

Het Brits referendum over het EU-lidmaatschap, het Colombiaans referendum over het vredesakkoord met de FARC, het Nederlands Oekraïne-referendum, het Italiaans referendum over de grondwet; 2016 was het jaar van het referendum.

In ons land waren volksraadplegingen tot voor kort enkel mogelijk op lokaal en provinciaal niveau. Gezien het trauma van de Koningskwesie besliste men pas in 1995 volksraadplegingen opnieuw mogelijk te maken, en dit enkel in gemeenten en provincies. Men ging er immers vanuit dat op federaal of regionaal niveau een regering het nooit zou aandurven om de uitslag van een referendum naast zich neer te leggen.¹⁶ Op lokaal en provinciaal niveau, luidde de redenering, is de draagwijdte van 'de wil van het volk' minder groot en kan het de jure niet-bindend karakter van de uitslag gevrijwaard blijven. Volksraadplegingen zijn in ons land immers opgericht als een extra mogelijkheid van representatief vertegenwoordigen (in plaats van een direct democratische uitzondering op de representatieve regeringsvorm). Om die reden zijn ze slechts adviserend. Dit betekent dus concreet dat het volk een signaal geeft aan haar vertegenwoordigers die dan de beslissing nemen. In principe kunnen zij die uitslag negeren. Die mogelijkheid is cruciaal.

De redenering dat 'de wil van het volk' minder draagwijdte heeft op lokaal of provinciaal vlak, dan op regionaal of federaal niveau, loopt uiteraard mank; de omvangrijkheid van het volk zegt niets over de kracht van de stem van haar meerderheid. Sinds de zesde staatshervorming voorziet onze grondwet dan ook in de mogelijkheid om op gewestelijk niveau volksraadplegingen te organiseren. Het is echter pas sinds kort dat er in de commissie Algemeen Beleid van het Vlaams Parlement hoorzittingen georganiseerd worden rond burgerparticipatie om onder meer de concrete modaliteiten en spelregels uit de werken van de grondwettelijke mogelijkheid tot Vlaamse volksraadpleging.¹⁷

Ondanks haar juridisch adviserend karakter is het uiteraard de facto bijna onmogelijk om als uitvoerende macht niet naar de uitslag van een volksraadpleging te han-

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Reynaert, H. & Dobbelaere, B., De Gemeente doorgelicht. Wegwijs in uw gemeente. Brugge, Vanden Broele, 2012.

¹⁷ Open VLD, Fractie Vlaams Parlement, Persbericht. Debat burgerparticipatie van start in het Vlaams Parlement. 12 oktober, 2016.

delen. Het is in ons land dan ook maar één keer gebeurd. Toen in het Antwerpse Boechout op het einde van de jaren 1990 73 % tegen de bouw van een nieuwe bibliotheek stemde. Het gemeentebestuur besliste toch om tot de bouw over te gaan. Voor gemeenteraadsleden is het uiteraard bijzonder beroerd om dit te verantwoorden. Dit is dan ook het grote voordeel van de volksraadpleging als participatie-instrument: de facto beslist het volk aan wie de mening gevraagd wordt. Het grote nadeel van dit instrument is dat de inbreng van de burger verengd wordt tot de keuze van ja of nee. De burger als een consument die wel in staat is om te oordelen over wat hem of haar aangeboden wordt ('koop ik het of koop ik het niet?'), maar niet in staat is om zelf (in overleg met anderen) tot creatieve oplossingen te komen.

Je legt aan de inwoners van een appartementsblok de keuze tussen een houten of een zinken dakgoot voor. Maar je laat geen offertes opmaken, de syndicus wordt niet ingeschakeld, en de eigenaars komen er niet voor samen. Met deze metafoor plaatste David Van Reybrouck¹⁸ naar aanleiding van het Oekraïnerferendum vraagtekens bij de keuze van de initiatiefnemers voor een referendum zonder meer.

Er valt zeker iets te zeggen voor het argument dat referenda gekenmerkt worden door een gebrek aan informatie, expertise en tijd.¹⁹ Maar als we verder graven in de metafoor waarmee Van Reybrouck de pijnpunten van dit referendum blootlegde, blijken die heel wat dieper te liggen dan hij zelf aangeeft. Stel nu, dat de syndicus ingeschakeld werd en verschillende offertes opgevraagd had, dat alle inwoners uitgenodigd werden voor overleg, dat zij met elkaar in debat gingen en vragen konden stellen aan experts van houten en zinken dakgoten, dat de syndicus zou besluiten deze kwestie ook op de twee volgende bijeenkomsten op de agenda te plaatsen, dan zou al snel blijken dat zij die met het idee afkwamen om de dakgoot te vervangen eigenlijk geen uitgesproken mening hebben over de noodzaak tot een houten dan wel een zinken dakgoot. Meer nog, dan zou blijken dat er eigenlijk niets mis is met de huidige dakgoot. Dat het de initiatiefnemers eigenlijk gaat over de manier waarop er in het gebouw wordt samengeleefd. Dat het hen gaat over nachtlawaai en vandalisme. Over spelende kinderen en blokkende studenten. Over het niet buiten zetten van elkaars vuilbakken en het gebrek aan contact onder de burens. Dan zouden inzichten van experts over het belang van een goede lasverbinding weinig verhelderend zijn. Al opgevraagde offertes zouden in de prullenmand belanden. Tot een stemming over een houten of zinken dakgoot zou het nooit komen. Het ongenoegen van de initiatiefnemers van het Oekraïnerferendum over het gebrek aan invloed van de burger op de Europese besluitvorming mag dan zeer legitiem zijn, de manier waarop dit uitgedrukt werd doet de democratie oneer aan.

Participatie verdient meer dan de beperkte invulling die ze krijgt in een referendum.²⁰ Er zijn burens die dakgoten herstellen. Er zijn burens die het gerecupereerde

¹⁸ Van Reybrouck, D. Laten we de botte referendumbijl begraven. In: De Morgen, 8 april 2016, p.31.

¹⁹ Renson, T., Volksvertegenwoordiging in de participatieve democratie: u zaagt, wij paaien? In: Res Publica, 2017, 1 (in druk).

²⁰ Ibid.

regenwater met elkaar delen. Er zijn burenen die hun medebewoners en de syndicus aan tafel brengen als er problemen zijn over de manier waarop er samengeleefd wordt in hun pand. Er zijn met andere woorden burenen die timmeren. In een referendum wordt hun inbreng gemakshalve beperkt tot (dakgoten) zagen. Maar hoe er getimmerd kan worden aan het Europese huis van de toekomst? Wie er welke kamer krijgt? Op welke manier er onder de Europese dakgoot samengeleefd moet worden? Welke taken de bewoners op zich nemen en waar de syndicus dient tussen te komen? Met een 'ja' of een 'neen' zullen we er alvast niet komen.

Het jaar van het referendum werd in Gent het jaar van de niet-volksraadpleging. Een meerderheid in de gemeenteraad stemde het voorstel tot volksraadpleging omtrent het circulatieplan weg omdat het plan niet te vatten is in een simpele ja/nee-vraag. Vanuit democratisch oogpunt is die beslissing toe te juichen.

Beleidsmakers die inzetten op burgerinspraak en de slaap de rechtvaardigen slapen verlenen met andere woorden niet alleen daadwerkelijke macht en invloed aan de burger (cf. stelling 3), maar geven de burger ook de mogelijkheid zijn of haar potentie te ontwikkelen om zelf op een creatieve wijze bij te dragen aan politieke besluitvorming.²¹ Als je immers niet van mening bent dat hij of zij hiertoe in staat is, is het ook niet te rechtvaardigen om op enge wijze zijn of haar inbreng te vragen.

6. PARTICIPATIE: HET CAPACITAIR STEMRECHT VAN DE 21STE EEUW?

Participatie: voor velen ver van bed

Een week nadat de Gentse beau monde vorig jaar op het veelbesproken ponton aan de Graslei verzamelde, leidde de rode loper richting Gentse Kinopolis. Daar vond immers een exclusief feestje plaats ter gelegenheid van de opening van het 43ste Gentse Filmfestival. Wat de feestvierders ook op hun bord kregen, was 'I, Daniel Blake', de verrassende Gouden Palm-winnaar van de hand van Ken Loach. Programmator Wim De Witte en artistiek directeur Patrick Duynslaegher kozen er niet voor om de feestvierders bij aanvang van het tiendaagse festival de beste film te laten zien. Ze kozen ervoor om hen een politiek statement voor te schotelen. In honderd minuten vertelde de tachtigjarige Brit hen hoe slecht het met onze samenleving gesteld is. Na het bijzonder meeslepend sociaal drama kwam de spreekwoordelijke kater dan ook nog voor het feest begonnen was.

De film toont ons hoe de digitalisering en bureaucratisering in het Europa van vandaag ervoor zorgen dat bepaalde groepen in de samenleving noodgedwongen aan de kant blijven staan. Door hen een gezicht te geven, maakt de film het recht waarmee wij ons als samenleving systematisch lijken te onttrekken aan schuld bij armoede erg betwistbaar en zelfs gênant. Loach stelt retorisch de vraag op welke

²¹ Ibid.

basis wij sommigen de aanspraak op menselijke waardigheid ontzeggen. Als de samenleving die in de film geschetst wordt ook de onze is, staan wij nergens in onze strijd voor sociale rechtvaardigheid. Vandaag worden heel wat waardevolle veldslagen gestreden om sociale inclusie te bevorderen. In het onderwijs bijvoorbeeld, of in het verenigingsleven. Of om een meer divers publiek van voetbalwedstrijden en filmfestivals te laten genieten. De vraag is echter hoe zinvol deze zijn wanneer wij het als samenleving simultaan toelaten dat aan de zoektocht naar levensonderhoud een proces van verlies aan waardigheid gekoppeld wordt. Wie op zoek moet naar voedsel heeft in een cinema niets te zoeken.

Meer dan ooit stel ik vandaag gelijkertijd de zinvolheid van eigen onderzoek in vraag. Het kan bijvoorbeeld zeer waardevol zijn om te onderzoeken in welke omstandigheden politieke participatie sociaal leren kan beïnvloeden. Maar bijvoorbeeld de hypothese dat mensen van elkaars inzichten en ervaringen leren wanneer een zo divers mogelijke doorsnede van burgers samengebracht wordt in een deliberatief democratische setting is per definitie niet toetsbaar in een samenleving waar maatschappelijke participatie voor velen een dagelijkse strijd betekent. De vanzelfsprekendheid van maatschappelijke participatie is immers een noodzakelijke voorwaarde voor politieke participatie. Stel je voor, een scène waarin het hoofdpersonage Daniel Blake een uitnodiging krijgt om pakweg deel uit te maken van het burgerkabinet dat de stad heeft opgezet rond haar circulatieplan. Het zou tekenend zijn voor de absurditeit van het systeem die Loach ons in zijn film aantoonde. Welke zin heeft het om je bezig te houden met sociale inclusie of burgerparticipatie wanneer wij het als samenleving gelijktijdig toelaten dat kansarmen zich moeten laten vernederen in hun zoektocht naar levensonderhoud?

Akkoord, het Britse systeem wordt gekenmerkt door een ver doorgedreven privatisering en *outsourcing*. Maar dat ook in onze – sterk ontwikkelde – Vlaamse samenleving velen vandaag een mensonwaardig bestaan leiden, is een niet te ontkennen realiteit. De Vlaamse armoedemonitor wijst aan dat 14 procent van de Vlaamse kinderen vandaag in armoede leeft, of op de rand ervan balanceert.²² Als het echter geen bewuste strategie is van onze overheid om armen arm te houden – hetgeen Loach veronderstelt – is beleidsverandering onontbeerlijk.

De laatste decennia nemen burgers steeds vaker deel aan vormen van politieke acties die losstaan van bestaande politieke instituties, bijvoorbeeld onder de vorm van betogingen of *boycots*²³ (cf. stelling 2). Helaas zijn het bijna uitsluitend de reeds actieve, betrokken burgers die deelnemen aan participatieve initiatieven die de overheid aanbiedt.²⁴ Om er voor te zorgen dat alle burgers ook een reële mogelijkheid krijgen om in het participatieverhaal betrokken te worden (en niet alleen de burgers wiens deelname vanzelfsprekend is), is bijzondere aandacht voor maatschappelijke participatie een *conditio sine qua non*. Want voor wie de deelname

²² Studiedienst Vlaamse Regering, Vlaamse Armoedemonitor 2016. Brussel, Departement Kanselarij en Bestuur, p.110.

²³ Dalton, R., *The good citizen: How the young are transforming American politics*. Washington DC, CQ Press, 2007. Marien, S., Hooghe, M. & Quintelier, E., *Inequalities in Non-institutionalised Forms of Political Participation: A Multi-level Analysis of 25 countries*. In: *Political Studies*, 2010, pp.187-213.

²⁴ Leiniger, A., *Direct democracy in Europe: Potentials and pitfalls*. In: *Global Policy*, 2015, 6, S1, pp.17-27.

aan het maatschappelijke leven ontzegd wordt, is een burgerkabinet of burgerbe-
groting een klap in het gezicht.

7. DEMOCRATIE IS...EEN BURGEMEESTER DIE ZIJN OF HAAR GOESTING KAN DOEN

De burger op het kussen. Quid de burgemeester?

Sinds de demografische ontwikkeling het burgers onmogelijk maakt om steeds zelf direct aan politiek te doen, heerst de vraag hoe volksvertegenwoordigers hun rol moeten invullen.²⁵ Het *delegate*-model is één van de twee klassieke antwoorden op deze vraag. In dit vertegenwoordigingsmodel worden politici als lasthebbers verondersteld uit te voeren wat burgers hen vragen.²⁶ Vertegenwoordigers worden verwacht het mandaat dat hun kiezers hen gegeven hebben uit te voeren i.p.v. naar eigen goeddunken te handelen. Die andere klassieke benadering van politieke vertegenwoordiging vinden we terug in het *trustee-model*. In dit model worden vertegenwoordigers gezien als vertrouwelingen van hun kiezers aan wie ze de plicht hebben naar eigen inzichten te handelen.²⁷ De redenering luidt dat kiezers stemmen op basis van eigen belang en zonder kennis en inzicht in beleidsproblematieken. Volksvertegenwoordigers zijn het om die reden aan hun kiezers verplicht om autonoom te handelen naar wat zij denken dat het beste voor de samenleving is, los van specifieke verzuchtingen of eisen van kiezers.

In essentie is de opdeling in verschillende vormen van vertegenwoordiging een theoretische aangelegenheid.²⁸ Daarenboven spelen politieke partijen vandaag een cruciale rol in de vertegenwoordigingsrelatie (als kiezers stemmen op basis van partijprogramma's worden de verkozenen van de respectievelijke partijen verondersteld die uit te voeren).²⁹ In de praktijk merken we dat vertegenwoordigers zich dan ook, afhankelijk van het beleidsvraagstuk in kwestie, zowel als lasthebber en vertrouweling opstellen.³⁰ De voor- of nadelen van de ene, dan wel de andere manier van vertegenwoordiging zijn dan ook niet absoluut. Een lasthebber kan gehekeld worden omdat het zwalpend op zoek gaan naar draagvlak bezwaarlijk de samenleving als geheel ten goede komt.³¹ Een vertrouweling kan aan de kaak gesteld worden voor zijn of haar elitaire opstelling door vanuit een ivoren toren aan het volk te verkondigen wat goed voor hen is, ook al weet het volk dat zelf nog niet. Het resulteert vandaag in een complexe en genuanceerde praktijk van vertegen-

²⁵ Renson, T., Volksvertegenwoordiging in de participatieve democratie: u zaagt, wij paaien? In: Res Publica, 2017, 1 (in druk).

²⁶ Heywood, A., Politics. Houndsmill, Macmillan, 1997.

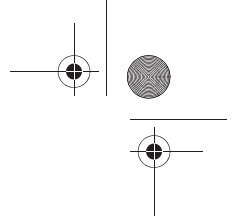
²⁷ Elster, J., Deliberative Democracy. Cambridge, University Press, 1999.

²⁸ Devos, C., Een plattegrond van de macht. Gent, Academia Press, 2016.

²⁹ Heywood, A., Politics. Houndsmill, Macmillan, 1997.

³⁰ Pitkin, H. F., The Concept of Representation. Berkeley, University of California Press, 1972.

³¹ Renson, T., Volksvertegenwoordiging in de participatieve democratie: u zaagt, wij paaien? In: Res Publica, 2017, 1 (in druk).

woordiging die schippert tussen twee tegengestelde vormen van vertegenwoordiging.

Burgerparticipatie is een schakel in een breder netwerk van diverse democratische besluitvormingsmechanismen en bijhorende vertegenwoordigingspatronen.³² De absolute keuze voor deze of gene vorm van vertegenwoordiging is dan ook niet aangewezen. Hierboven werd geargumenteed dat wanneer de burger echter naar zijn of haar *input* gevraagd wordt tussen verkiezingen door dit onvermijdelijk met zich meebrengt dat de vertegenwoordiger er in die context dan ook vanuit gaat dat het zijn of haar plicht is om te handelen naar de specifieke verzuchtingen of eisen van de burgers. Dat een vertegenwoordiger er in die context dus niet vanuit gaat dat het zijn of haar plicht is om naar eigen goeddunken te handelen en beleidsverantwoording zoekt in de *output* (cf. stelling 3). Politici als lasthebbers die participerende burgers als burgers benaderen en hen de kans geven zich als burger her uit te vinden in de publieke ruimte: het biedt ook perspectieven voor politici als vertrouwelingen. Zodat ze in die andere, klassieke representatief democratische beleidscontext daadwerkelijk kunnen kiezen voor wat zij denken waar de samenleving als geheel bij gebaat is.

Het is begrijpelijk dat een huidige Vlaamse burgemeester verkondigt dat 'hij weet hoe hij de klimaatsopwarming moet oplossen, maar het niet doet omdat hij anders niet meer verkozen geraakt' (afgezien van hoe problematisch de absolute priorisering van het opnieuw verkozen geworden is).³³ In een politiek project denken burgers na over hoe de samenleving, waarin ze op elkaar zijn aangewezen om samen te leven, vorm moet krijgen.³⁴ Als burgers in een politiek project als consument benaderd worden en zich hiernaar gaan gedragen, schept dit een samenleving van individuen die – net zoals in een marktsituatie – op zoek gaan naar de beste deal voor zichzelf. Dit is dan zowaar een democratie die er niet voor zal kiezen om de klimaatsopwarming op te lossen: wij die er het meest verantwoordelijk voor zijn (de huidige generatie westerlingen), worden door de gevolgen ervan het minst getroffen. Dit is dan ook een democratie waarin oorlogsvluchtelingen waarvan de kennis of vaardigheden niet overeenstemmen met de knelpunten van die arbeidsmarkt waar hun oorlogsvlucht hen brengt, geen kans maken op integratie: zij kosten de samenleving meer dan ze opleveren. Dit is dan ook een democratie waarin solidariteit in het beste geval een jammerlijke noodzaak is: we hebben Griekenland schoorvoetend en met tegenzin tijdens de eurocrisis gered, omdat anders onze banken overkop zouden gaan. Een democratie van consumenten is echter een samenleving waarvoor geen burger zou kiezen.

Als beleidsmakers als lasthebbers participerende burgers niet langer als consumenten benaderen, geeft dit hen ook kansen om als vertrouwelingen in de klassieke representatief democratische beleidscontext te durven kiezen voor wat zij denken waarmee de samenleving het meest gebaat is.³⁵ Iets waarvoor zij door (zagende)

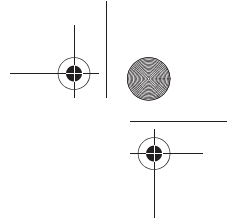
³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Renson, T., Consument maakt democratie kapot. In: De Standaard, 21 november 2016, p.38.

³⁵ Renson, T., Volksvertegenwoordiging in de participatieve democratie: u zaagt, wij paaien? In: Res Publica, 2017, 1 (in druk).

consumenten electoraal bestraft zouden worden, zoals die Vlaamse burgemeester juist inschat, maar waar (timmerende) burgers hen de ruimte toe geven. De participatieve democratie heeft met andere woorden de potentie om van het *trustee*-model opnieuw een geloofwaardig alternatief te maken voor politici die bovenal opnieuw verkozen willen worden, daar waar het model vandaag eerder van lovenswaardige moed getuigt.

Tussen droom en daad staan prangende bezorgdheden in de dorpsweg

Sinds de start van de jaren 1970 is onze representatieve democratie niet onveranderd gebleven. De directe democratie heeft haar comeback gemaakt in het midden van de jaren 1990 en vandaag worden heel wat deliberatief democratische trajecten geïntroduceerd, onder meer onder de vorm van burgerkabinetten en burgerbegrotingen.³⁶ Ondertussen zijn vrije verkiezingen, een vrije oppositie en een onafhankelijke pers zo vanzelfsprekend geworden dat we de waarde ervan niet steeds ten volle erkennen.³⁷ Integendeel, vandaag vindt slechts een minderheid van de Europese jongeren het essentieel om in een democratie te leven.³⁸ Het miskennen van de waarde en de kracht van democratie is alarmerend. "Our democracy is threatened whenever we take it for granted": het was de laatste boodschap die Obama als president van de Verenigde Staten tijdens zijn afscheidsrede in Chicago de wereld toestuurde.³⁹

Dit alles toont aan hoe vooruitziend het in de jaren 1970 was toen onder impuls van de Stichting Lodewijk de Raet de eerste kiemen gezaaid werden die de lokale politieke participatie en burgerschap bevorderd hebben, alsook hoe waardevol dit vandaag is. Nu is het aan anderen om die oogst niet verloren te laten gaan en verder in te zetten op het lokale niveau als hefboom voor een bredere democratische betrokkenheid; om ook in de toekomst geïnspireerd te blijven om de lokale democratie kritisch onder de loep te nemen en met een fris hoofd te dromen over haar toekomst.

³⁶ Devos, C., Participeren na de komma. In: De Morgen, 8 januari 2016, p.28.

³⁷ Schiltz, W.F., Omarm de mondige burger, zie hem als een bondgenoot en niet langer als een probleem. In: De Morgen, 9 januari 2016, p.30.

³⁸ Foa, R.S. & Mounk, Y., The Danger of Deconsolidation. In: Journal of Democracy, 2017, pp.5-17. World Values Survey. Wave 6: 2010-2014 Official Aggregate. Madrid, World Values Survey.

³⁹ Obama, B., President Obama's Farewell Address. Chicago, 10 januari 2017.

